

Σήμερα συμπληρώνονται 80 χρόνια από την αναχώρηση του πρώτου συρμού που μετέφερε 2.400 Θεσσαλονικιούς Εβραίους στο στρατόπεδο θανάτου του Άουσβιτς - Μπίρκεναου στις 15 Μαρτίου 1943, όπου η συντριπτική πλειοψηφία θα βρει τραγικό θάνατο στους θαλάμους αερίων. Οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης είναι μια κοινότητα συνυφασμένη με την ιστορία της πόλης, που τη σηματοδότησε από κάθε άποψη.

Η εβραϊκή παρουσία στη Θεσσαλονίκη ξεκινάει από την αρχαιότητα. Ήδη, όταν ο Απόστολος Παύλος επισκέφτηκε την πόλη βρίσκει μια κοινότητα με τη δικιά της συναγωγή και κηρύσσει εκεί επί τρία Σάββατα. Η άφιξη των ισπανόφωνων Σεφαραδιτών Εβραίων από την Ιβηρική μετά το Διάταγμα της Αλάμπρα το 1492 φέρνει μαζί του νέες τεχνικές και επαγγέλματα από τη δύση καθώς και εμπορικά δίκτυα. Η Θεσσαλονίκη τότε γνωρίζει μια γρήγορη ανάπτυξη και σύντομα λαμβάνει τα χαρακτηριστικά μιας κοσμοπολίτικης πόλης, σταυροδρόμι οικονομικό, πνευματικό και κοινωνικό.

Το 1912, όταν η πόλη ενσωματώνεται στο ελληνικό κράτος, οι Εβραίοι αποτελούν πάνω από το μισό του πληθυσμού. Όμως ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος, η πυρκαγιά του 1917, το κραχ του 1929 και άλλες αρνητικές εξελίξεις κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου, οδηγούν ένα σημαντικό κομμάτι της κοινότητας να μεταναστεύσει σε άλλες χώρες. Παρ' όλα αυτά, η εβραϊκή κοινότητα στην πόλη παραμένει ισχυρή και δραστήρια, και τις παραμονές του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου μετράει 50.000 ψυχές.

Με την έναρξη του πολέμου, οι Έλληνες Εβραίοι συμμετέχουν μαζικά στον πόλεμο κατά της Ιταλίας, με τον ίδιο πατριωτισμό και αυτοθυσία όπως οι χριστιανοί συμπολίτες τους. Τα πρώτα μαζικά αντιεβραϊκά μέτρα είναι η συγκέντρωση των Εβραίων της πόλης, ηλικίας 18-45 ετών, στην Πλατεία Ελευθέριας στις 11 Ιουλίου 1942. Εκεί υπόκεινται σε δημόσιο εξευτελισμό και καταγράφονται για καταναγκαστική εργασία, δοκιμασία που τελειώνει προς το τέλος του 1942, με την πληρωμή ενός μεγάλου χρηματικού ποσού ως λύτρα και την καταστροφή του εβραϊκού νεκροταφείου της πόλης, που ξεκίνησε στις 6 Δεκεμβρίου 1942 και μεταπολεμικά κατέλαβε το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Η ζωή στο γκέτο

Από τον Φεβρουάριο του 1943, οπότε και φτάνουν στην πόλη τα όργανα των SS για την εφαρμογή της «Τελικής Λύσης», η ζωή των Εβραίων αλλάζει ριζικά. Υποχρεούνται να μετακινηθούν σε συγκεκριμένες περιοχές - γκέτο, όπου πολλές οικογένειες ζούνε μαζί σε ένα διαμέρισμα. Τα μαγαζιά των Εβραίων περνάνε στον έλεγχο μεσεγγυούχων και πολλές από τις περιουσίες και κόποι γενεών εξανεμίζονται σε λίγες μέρες. Επιβάλλονται επίσης μέτρα όπως το κίτρινο αστέρι και η απαγόρευση κυκλοφορίας και εξόδου από το γκέτο. Η ζωή μέσα στο γκέτο είναι τραγική. Ο κόσμος χάνει τα λογικά του και βρίσκεται σε βαθιά κατάθλιψη. Οι άνθρωποι ψάχνουν διεξόδους διαφυγής και οι νέοι παντρεύονται σε ομάδες για να αποκτήσουν ένα σύντροφο τις δύσκολες αυτές ώρες. Επίσης ετοιμάζονται για το μεγάλο ταξίδι «μετεγκατάστασης» στην Πολωνία. Οι προσπάθειες των ηγετών της Κοινότητας για επέμβαση και κινητοποίηση της Κυβέρνησης, των δημοτικών και εκκλησιαστικών αρχών, των εμπορικών ενώσεων και επιμελητήριων καθώς και του Ερυθρού Σταυρού για να σταματήσουν οι εκτοπισμοί δεν στέφονται με επιτυχία. Από τις 15 Μαρτίου, και κάθε 2-3 μέρες ένα άλλο τρένο φεύγει από την πόλη μεταφέροντας 2.500 ψυχές μέσα σε απάνθρωπες συνθήκες με προορισμό τον βιομηχανοποιημένο θάνατο. Μέσα σε κλειστά βαγόνια ζώων βρίσκονταν 80 άνθρωποι, γέροι, έγκυες, μωρά, άρρωστοι. Είχαν ελάχιστο νερό και φαγητό για τη διαδρομή και μόνο ένα κουβά για τις ανάγκες τους. Ως τις 10 Αυγούστου, σε 18 κομβόι, η συντριπτική πλειοψηφία των Εβραίων της Θεσσαλονίκης εκτοπίστηκε στο στρατόπεδο θανάτου του Άουσβιτς. Από αυτούς, ελάχιστοι γύρισαν πίσω ζωντανοί.

Τέλος εποχής

Η βίαιη και απότομη εκρίζωση του εβραϊκού πληθυσμού της Θεσσαλονίκης άλλαξε ριζικά τη φυσιογνωμία της πόλης. Τα εβραϊκά μαγαζιά είχαν πλέον νέους ιδιοκτήτες με αλλαγμένες τις ταμπέλες. Τα έπιπλα και οι περιουσίες των ανθρώπων εξανεμίστηκαν. Από τις δεκάδες εβραϊκές συναγωγές ελάχιστες θα επιζήσουν τον πόλεμο, σε οικτρή κατάσταση. Το αρχαίο και αχανές εβραϊκό νεκροταφείο είχε ξεθεμελιωθεί. Οι σοροί είχαν γίνει φαί για τα σκυλιά και οι επιτύμβιες στήλες οικοδομικό υλικό για πάσα χρήση. Μεταπολεμικά, μόλις 2.000 Εβραίοι θα βρίσκονται στην πόλη και αρκετοί θα προτιμήσουν τη μετανάστευση από τη γενέθλια πόλη για μια καινούργια αρχή. Η Θεσσαλονίκη είχε πια χάσει τη σημαντική παρουσία του εβραϊκού στοιχείου που για αιώνες τις είχε δώσει τη μοναδική αυτή όψη και δυναμική.

Πηγή: [IN.GR, 16.3.2023](https://www.in.gr), του ΛΕΩΝ ΣΑΛΤΙΕΛ

*Ο **Λεόν Σαλιέλ** είναι διδάκτορας Σύγχρονης Ελληνικής Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, με επίκεντρο το Ολοκαύτωμα των Εβραίων της Θεσσαλονίκης. Το βιβλίο του «*The Holocaust in Thessaloniki: Reactions to the Anti - Jewish Persecution, 1942-1943*» κέρδισε το Διεθνές Βραβείο Βιβλίου για την Έρευνα του Ολοκαυτώματος για το 2021 από το Ίδρυμα Γιαντ Βασέμ του Ισραήλ.